

Ю. В. Мішурная

АДАПТАЦЫЯ АНГЛІЦЫЗМАЎ ДА ФАНЕТЫЧНЫХ ЗАКОНАЎ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Слоўнікавы склад сучаснай беларускай мовы за апошнія два дзесяцігоддзі вельмі пашырыўся за кошт значнай колькасці запазычанняў, найперш з англійскай мовы і яе амерыканскага варыянта.

Як вядома, запазычанні ў новым моўным асяроддзі перажываюць розныя змены як у перыяд уваходжання, так і падчас далейшага функцыянавання ў мове-рэцыпіенце. Адаптацыя запазычанняў прадугледжвае перш за ўсё асваенне іх фанетычнага боку. У працэсе фанетычнай адаптацыі адбываецца не толькі субстытуцыі гукаў чужой мовы блізкімі па артыкуляцыі гукамі мовы-рэцыпіента, але і прыстасаванне запазычанняў да асноўных фанетычных нормаў і законаў новай моўнай сістэмы.

Як паказаў вынік даследавання, у большасці выпадкаў перапрацоўка фанетычнага аблічча англійскіх запазычанняў на беларускай глебе адбываецца з улікам унутраных фанетычных законаў прымаючай беларускай мовы. Так, напрыклад, адметнымі рысамі «беларусізацыі» англійскіх запазычанняў у галіне вакалізму з'яўляюцца такія паслядоўныя працэсы, як:

1) аканне. Англійскія галосныя гукі [ʊ], [əʊ], абазначаныя на пісьме літарай *o*, перадаюцца галосным [a] у наступных словах: *кантэнт* (ад англ. *content*), *капірайт* (ад англ. *copyright*), *анлайн* (ад англ. *online*), *падкаст* (ад англ. *podcast*), *канцэрн* (ад англ. *concern*), *прадакшн* (ад англ. *production*), *дамен* (ад англ. *domain*), *афшор* (ад англ. *offshore*);

2) незахаванне даўжыні галосных. Англійскія доўгія галосныя, трапляючы ў беларускую мову, нейтралізуюцца і губляюць свае дыферэнцыяльныя прыкметы – працягласць і напружанасць – у сувязі з іх ірэлэвантнасцю ў мове-рэцыпіенце і перадаюцца беларускімі карэлятамі звычайнай даўжыні. Гл. [i:] → *тызер* (ад англ. *tea*[i:]*ser*), [ɔ:] → *фінгербордынг* (ад англ. *finger boar*[ɔ:]*ding*), [ɑ:] → *чартап* (ад англ. *char*[ɑ:]*ter*);

3) пазбаўленне ад дыфтонгаў і трыфтонгаў, не характэрных для вакалічнай сістэмы беларускай мовы. Мадыфікацыя структуры дыфтонгаў на беларускай глебе адбываецца або шляхам манафтангізацыі, у працэсе якой англійскі дыфтонг замяняцца беларускім манафтонгам: *букмекер* (ад англ. *bookma*[eɪ]*ker*), *бэбісітар* (ад англ. *ba*[eɪ]*bysitter*), *брокар* (ад англ. *bro*[əʊ]*ker*), *рэкетіп* (ад англ. *racketee*[ɪə]*r*), *карыэрынг* (ад англ. *car sha*[eə]*ring*), *бінга* (ад англ. *bingo*[əʊ]); або шляхам субстытуцыі другога кампанента [ɪ] і [ʊ] дыфтонгаў зычнымі [j] і [ʏ] адпаведна (на пісьме гукі [j] і [ʏ] перадаюцца літарамі *й* і *ў* (у нескладовае): *блокчэйн* (от англ. *blockchai*[eɪ]*n*), *бойфрэнд* (ад англ. *boy*[ɔɪ]*friend*), *рэстайлінг* (ад англ. *resty*[aɪ]*ling*), *роўнджампінг* (ад англ. *ro*[əʊ]*pe jumping*), *браўзер* (ад англ. *brow*[aʊ]*ser*). Адаптацыя англійскіх трыфтонгаў да вакалічнай сістэмы беларускай мовы адбываецца шляхам субстытуцыі трыфтонгаў на трохэлементныя спалучэння «галосны + зычны + галосны»: [aʏə]: *паўэрліфтынг* (ад англ. *power*[aʊə]*lifting*), [ajə]: *флаер* (ад англ. *flyer* [aɪə]), [ɛjə]: *плэер* (ад англ. *player* [eɪə]).

Важнымі асімілятыўнымі з’явамі ў галіне беларускага кансанантызму з’яўляюцца:

1) дзеканне і цеканне. Англійскія альвеаларныя зычныя [d] і [t] перадаюцца праз пярэднянёбныя афрыкаты [дз’] і [ц’]: *дзьюці-фры* (ад англ. *duty free*), *бодзі* (ад англ. *body*), *рэдзі-мэйд* (от англ. *ready-made*), *прадзюсар* (от англ. *producer*), *цубінг* (от англ. *tubing*), *сек’юрыці* (ад англ. *security*), *цюнер* (ад англ. *tuner*), *юцьюб* (ад англ. *YouTube*), *айці* (ад англ. *IT*);

2) перадача на пісьме ў (у нескладовага). Беларускай мове не характэрна такая гукавая з’ява, як збег галосных у межах адной марфемы. Збег галосных ў англіцызмах нейтралізуецца за кошт пераходу ў зычны [ў] галоснага [y]: *роўмінг* (ад англ. *roaming*), *аўтсайдар* (ад англ. *outsider*), *роўнджампінг* (ад англ. *rope jumping*), *дыскаўнтар* (ад англ. *discounter*), *браўзер* (ад англ. *browser*), *даўншыфтар* (ад англ. *downshifter*), *коўчынг* (ад англ. *couching*), *каўчсёрфінг* (ад англ. *coach surfing*), але *шоу* (ад англ. *show*);

3) сцяжэнне падвоеных зычных. Сцяжэнне зычных адбываецца ў наступных англіцызмах: *троль* (ад англ. *troll*), *блогер* (ад англ. *blogger*), *кіднэпінг* (ад англ. *kidnapping*), *бутлегер* (ад англ. *bootlegger*), *багінг* (ад англ. *bugging*), *скрэбл* (ад англ. *scrabble*);

4) аглушэнне канечных звонкіх зычных. Звонкія зычныя [д], [б], [ж], [з], [г] аглушаюцца на канцы англіцызмаў і вымаўляюцца як адпаведныя парныя глухія [т], [п], [ш], [с], [к]/[х], аднак на пісьме аглушэнне зычных не адлюстроўваецца: : *білборд*[m] (ад англ. *billboard*), *сэканд*[m] (ад англ. *second*), *флуд*[m] (ад англ. *flood*); *даб*[n] (ад англ. *dub*), *скраб*[n] (ад англ. *scrab*), *вэб*[n] (ад англ. *web*); *лаунж*[ш] (ад англ. *lounge*), *вінтаж*[ш] (ад англ. *vintage*); *квіз*[с] (ад англ. *quiz*), *паблік-рэлейшанз*[с] (ад англ. *public relations*); *блог*[х] (ад англ. *blog*), *картынг*[х] (ад англ. *carting*);

5) палаталізацыя зычных. Зычныя англійскага паходжання, пранікаючы ў беларускую мову, вымаўляюцца мякка пад уплывам галосных пярэдняга рада: *флікер* (ад англ. *flicker*), *квіз* (ад англ. *quiz*), *слім* (ад англ. *slim*), *спіч* (ад англ. *speech*), *сіквел* (ад англ. *sequel*), *перформер* (ад англ. *performer*), *мюзікл* (ад англ. *musical*), *блютуз* (ад англ. *bluetooth*).

У той жа час звяртаюць на сябе ўвагу найноўшыя англамоўныя запазычанні, якія супярэчаць асноўным законам беларускай фанетыкі. Па большай частцы сюды адносяцца запазычанні, якія ўяўляюць сабой у мове-донары складаныя словы або словазлучэнні. На беларускай глебе такія запазычанні з’яўляюцца складанымі назоўнікамі і могуць пісацца разам або праз злучок. Па аналогіі з беларускімі двухкаранёвымі словамі ў такіх англіцызмах адбываецца перамяшчэнне націску на другую частку слова і з’яўленне пабочнага націску ў першай частцы, у выніку чаго ў першай частцы захоўваецца нехарактэрны для беларускай мовы ненаціскны гук [o]: *блокчэйн* (ад англ. *blockchain*), *блокбастар* (ад англ. *blockbuster*), *бойфрэнд* (ад англ. *boyfriend*), *фронтмен* (ад англ. *frontman*), *роўнджампінг* (ад англ. *rope jumping*), *проксі-сервер* (ад англ. *proxy server*), *оф-тайм* (ад англ. *off-time*), *нон-фікшн* (ад англ. *non-fiction*), *лоў-кост* (ад англ. *low-cost*), *кол-цэнтр* (ад англ. *call center*), *шорт-ліст* (ад англ. *short-list*) і г.д.

Прыведзеныя формы сведчаць аб недастатковай засвоенасці вышэйзгаданых запазычанняў і іх можна разглядаць як ступень, якая не выключае ў далейшым замены ненаціскага [o] на націскны [a], як, напрыклад, у найноўшых англіцызмах *снаўборд*, *афлайн*, *афшор*, *анлайн*, якія першапачаткова функцыянавалі ў беларускім мове з захаваннем ў першай частцы ненаціскага [o], што адпавядала этымону разглядаемых слоў у англійскай мове. Як мы бачым, патэнцыял адаптацыі такіх формаў да фанетычных законах беларускай мовы досыць высокі і патрабуе некаторага часу.

У шэрагу выпадкаў парушэнне некаторымі англіцызмамі агульных вымаўленчых нормаў беларускай фанетыкі звязана таксама з пасрэдніцтвам рускай мовы. Гэта звязана, у першую чаргу, з цяжкасцямі перадачы цвёрдасці-мяккасці зычных на пісьме. Так, для большай часткі англіцызмаў характэрным з'яўляецца цвёрдае вымаўленне зычных перад [э]. Разам з тым у сучаснай беларускай мове прадстаўлены шырокі пласт англіцызмаў, у якіх пад уплывам рускай мовы як мовы-пасрэдніцы на пісьме захоўваецца літара *e*, што выклікае ў носьбітаў беларускай мовы супярэчнасці цвёрдага або мяккага вымаўлення зычных, напрыклад, *бейсджампінг* (ад англ. *base jumping*): [б'е]йсджампінг – [бэ]йсджампінг. Гл. таксама *мейнстрым* (ад англ. *mainstream*), *бестселер* (ад англ. *bestseller*), *фітнес* (ад англ. *fitness*), *іміджмейкер* (ад англ. *imagemaker*), *квест* (ад англ. *quest*), *інтэрфейс* (ад англ. *interface*), *велнес* (ад англ. *wellness*), *вейкбордынг* (ад англ. *wakeboarding*), *банер* (ад англ. *banner*) і г.д. У адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008) «літара э ў запазычаных словах пасля губных зычных, а таксама пасля з, с, н пішацца згодна з літаратурным вымаўленнем» і «ў запазычаных словах напісанне э, е вызначаецца па слоўніку». Тым не менш у цяперашні час пытанне нормы літаратурнага вымаўлення найноўшых англіцызмаў застаецца адкрытым і патрабуе ўнясення некаторых карэктываў.

У цэлым, як мы бачым, найноўшыя англійскія запазычання інтэнсіўна падпарадкоўваюцца нормам і заканамернасцям вымаўлення прымаючай беларускай мовы. У той жа час шэраг англіцызмаў патрабуе больш дасканалай адаптацыі, асабліва ў іх пісьмовым абліччы.